

Rabobank

Europese desintegratie: Nederland uit de EU?

Eind mei stelde staatssecretaris Timmermans van Europese Zaken dat ons land, als het voor de tweede maal nee zou zeggen tegen de Europese verdragsherziening, de EU zou moeten verlaten. Dit is een boude uitspraak, die meteen veel reacties los heeft gemaakt. De kans op een tweede 'nee' is aanwezig, nu zich in de Tweede Kamer een meerderheid voor een referendum over de uitkomst van de jongste Eurotop begint af te tekenen. Een tweede 'nee' tegen Europa zal minder vrijblijvend zijn dan het eerste. In dit Themabericht worden de economische gevolgen van een dergelijk rampscenario in kaart gebracht. Een hardhandige 'wake-up call'.

De verdragsherziening

De EU is in beginsel een democratisch orgaan. Wel wordt altijd gezocht naar compromissen om zoveel mogelijk lidstaten op één lijn te krijgen. Zo is het ook gegaan bij de herziening van het Europese Verdrag. Op de top van 21 en 22 juni jongstleden is een nieuw compromis bereikt. Hierbij is gekozen voor een herziening van bestaande verdragen, waardoor geen sprake meer is van een 'grondwettelijk' kader. De meeste bezwaren van de nee-stemmers zijn waar mogelijk worden weggewerkt. Daarmee is veel, zo niet alles van de Nederlandse bezwaren ondervangen. Nu rijst natuurlijk de vraag of Nederland met de nieuwe tekst akkoord gaat. Het scenario dat verder in dit Themabericht wordt uitgewerkt is dat, waarin ons land als enige tegen de verdragsherziening blijft. Er is dus geen grote lidstaat om ons achter te verschuilen. De rest van de EU zegt 'ja', Nederland zegt 'nee'. De muis die brult.

De eerste gevolgen: een laatste kans

In deze situatie is het ondenkbaar dat er nog een herziening komt. Waarschijnlijk krijgt ons land, één van de grondleggers van de EU, nog enige tijd voor nadere bezinning. Wellicht is het mogelijk om op bepaalde onderwerpen uitzonderingsclausules voor ons land vast te stellen. Dit komt binnen de EU vaker voor. Zo hebben Denemarken en het VK indertijd een 'opt-out' bedongen ten aanzien van de euro. Dat bete-

kent dat zij weliswaar zelf de euro niet wensen in te voeren, maar dat zij ook geen veto uit hebben gesproken over de invoering van de euro in de landen die hiertoe wél bereid waren. De meerderheid wordt dan niet gegijzeld door de minderheid.

Een probleem is echter, dat een deel van de Verdragswijziging gaat over de inrichting van de EU. Dat betekent dat niet overal 'opt-out'-clausules mogelijk zijn. Zo is het ondenkbaar dat alle landen bereid zijn om op bepaalde dossiers een deel van hun autonomie op te geven (door af te zien van hun vetorecht), om Nederland wel zijn vetorecht te laten behouden.

Is ons land echter niet in staat om tot een pragmatisch compromis met de rest van de EU te komen, dan rest inderdaad alleen nog de optie om uit de EU te treden. Men zal niet accepteren dat 16 miljoen nee-stemmers de vooruitgang voor ruim 400 miljoen voorstemmers tegenhouden. Nederland kan op dezelfde manier onder druk worden gezet als tijdens de afgelopen top met Polen is gebeurd. Bondskanselier Angela Merkel, de huidige voorzitter van de EU, dreigde Polen met uitsluiting van de onderhandelingen over de stemverdeling. Als de Polen het hierop hadden laten aankomen, had men aan het einde alleen nog maar 'ja' of 'nee' tegen de uitkomst mogen zeggen. Nee betekent dan opstappen.

Als Nederland als enige de uitkomst van de top zou verwerpen zou het ook in die situatie terecht komen. De kans hierop is niet groot, maar het is evenmin onmogelijk dat het, bijvoorbeeld bij een verkeerd uitvallend referendum, toch zover zal komen.

Goedschiks of kwaadschiks?

Uittreding uit de EU is nog niet eerder voorgekomen. Er ligt dus geen draaiboek. Zou ons land als enige de verdragswijzigingen verwerpen dan zou de EU het liefst zien dat ons land de eer aan zichzelf houdt en zelf uit de EU stapt. Dan is wellicht nog steeds een relatief soepele overgang mogelijk, waarbij een deel van de bestaande afspraken, zoals bijvoorbeeld die op handelsgebied of deelname aan het Verdrag van Schengen, overeind kunnen blijven.

Zou ons land dit weigeren, dan is alleen nog een hardhandige scheiding mogelijk. Daarbij zullen de onderlinge verhoudingen verzuren, omdat dit ook negatief zal afstralen op de EU zelf. Men zal immers een lidstaat uit de EU moeten verwijderen. Hoewel dit juridisch moeilijk ligt, is het technisch niet onmogelijk. Dit betekent echter wel, dat een zeer complexe situatie zal ontstaan ten aanzien van lopende contracten, afspraken, juridische en politieke samenwerking etc. Onze wetgeving is immers sterk verweven met de Europese en veel relaties met onze buurlanden zijn verankerd in het kader van EU-wetgeving. Ook alle in Benelux-verband georganiseerde projecten zullen moeten worden stopgezet. Deze situatie, die tot een stevige bestuurlijke chaos zal leiden, laten wij hier verder onbesproken om ons verder te concentreren op de economisch gevolgen.

Stoppen bij de grens

Ten eerste moet worden gevreesd dat ons land bij een kwaadschikse uittreding uit de EU ook uit het Verdrag van Schengen moet stappen. Dat betekent voortaan stoppen bij de grens. Op vliegvelden mogen Nederlanders aanschuiven in de rij voor non-EU ingezetenen. Daarbij gaan wij ver terug in de tijd, want de rest van de Benelux zit wél in de EU. Voortaan dus ook wachten voor de grens naar België.

De burgers zullen hier uiteraard last van hebben, maar het zal de economie ook direct schaden. Het vrachtverkeer zal voortaan immers ook bij de grens moeten wachten. Dus niet alleen files vrachtauto's voor de grens, maar ook wachtende vrachttreinen. De concurrentiepositie van Rotterdam als Gateway to Europe zal door dit alles in één klap sterk verslechteren. Menig reder zal besluiten om zijn schepen voortaan te laten doorvaren naar Hamburg of Antwerpen. Zoals ooit aan het begin van de Gouden Eeuw Amsterdam enorm profiteerde van de teloorgang van Antwerpen als havenstad, dreigt nu het omgekeerde gebeuren.

Exit euro?

De volgende vraag is die, of ons land terugkeert naar de gulden. Gezien al de voordelen die de invoering van de euro ons land heeft gebracht zou het verre te prefereren zijn om te proberen om de euro als natio-

nale valuta voor ons land te behouden. Ons land kan na uittreding uit de EU hier zelf echter niet meer over beslissen. Als de EU besluit dat de uittreding van ons land ook het einde van de monetaire samenwerking betekent, heeft ons land weinig keus meer. We zouden er wel eenzijdig voor kunnen kiezen om de euro te behouden, zoals sommige ontwikkelingslanden doen met de dollar, maar dan verliezen we iedere invloed op het beleid. DNB zal na uittreding uit de EU niet meer meestemmen in de raad van bestuur van de ECB, net zomin als de centrale bank van Panama een stem heeft in de board van de Fed. Zelfs eigen euromunten of -bankbiljetten drukken is er dan niet meer bij, dat is valsemunterij.

Terugkeer naar een eigen munt, hier voor het gemak aangeduid als gulden, is dan nog de enige weg. Wat zouden daarvan de gevolgen zijn? Ten eerste moeten alle administratieve en bancaire systemen weer worden teruggezet naar guldens. Dat vergt wederom een miljarden euro's vergende operatie. Wellicht kan deze worden voorkomen door de gulden één op één gelijk te stellen met de euro en iedere onzekerheid omtrent de wisselkoers te elimineren via een zogeheten 'currency board'. Nadeel van deze optie is natuurlijk dat dan alle monetaire beleidsautonomie wordt weggegeven aan de ECB. De facto betekent dit nog minder autonomie dan in de huidige situatie, nu ons land nog volwaardig meepraat in de ECB. Terugkeer naar een eigen munt betekent ook de terugkeer van wisselkoersonzekerheid. Exporteurs en importeurs zullen veelal nog steeds in euro worden gefactureerd. Zij zullen zich dus bewust moeten zijn van het wisselkoersrisico wat zij lopen en kosten moeten maken om zich hiertegen in te dekken. De rente in Nederland zal na terugkeer naar de gulden hoger liggen dan die in het eurogebied. Naast de opslag voor het wisselkoersrisico heeft ons land ook last van de geringe omvang van de markt. Als de Staat der Nederlanden de staatsschuld in guldens gaat financieren zal zij dus last krijgen van het feit dat de geld- en kapitaalmarkt in de nieuwe munt uiterst klein zal zijn in verhouding tot die in euro. Verder moet worden gevreesd dat de kredietwaardigheid van de Nederlandse Staat na uittreding uit de EU lager zal worden ingeschat dan de huidige AAA-status. De kosten van dit alles in de vorm van hogere rentelasten

kunnen oplopen tot miljarden euro's per jaar. Grote multinationale bedrijven zullen ook na terugkeer naar de gulden geneigd zijn om hun administratie zoveel mogelijk in euro te blijven voeren. Hun eurobedrijf zal immers nog steeds veel groter zijn dan hun guldensbedrijf. Mocht de wetgever evenwel niet accepteren dan Nederlandse bedrijven hun administratie voeren in wat in de nieuwe situatie een buitenlandse munteenheid is, dan hebben zij een sterke reden om hun hoofdkantoor dan maar naar het buitenland te verplaatsen.

Nederland als vestigingsplaats

Hiermee zijn wij aangeland bij de vraag wat dit alles betekent voor de rol van ons land als vestigingsplaats.

Opdrogende directe investeringen

Met de teloorgang van de Nederlandse havens als toegangspoort naar Europa verliest ons land ook zijn aantrekkelijkheid als vestigingsplaats voor buitenlandse bedrijven die actief zijn in de sectoren transport en logistiek. De instroom van nieuwe investeringen in deze sectoren zal opdrogen en gevreesd moet worden dat veel hier gevestigde buitenlandse bedrijven naar België of Duitsland zullen verhuizen.

Potentieel vertrek multinationals

Voor grote internationaal opererende bedrijven van Nederlandse origine zijn er na uittreden uit de EU weinig voordelen meer aan vestiging in Nederland. Het bedrijfsleven heeft zich in het verleden juist steeds een grote voorstander betoond van verdieping van de Europese integratie. Als de rest van Europa doorgaat, maar Nederland afhaakt, moet worden gevreesd dat menig Nederlandse ondernemer zal kiezen voor de Europese trein die doordendert.

Hogere kosten banken

Nederlandse banken met grote activiteiten in andere eurolanden zullen merken dat een groot deel van wat voorheen kon worden aangemerkt als binnenlandbedrijf opeens in vreemde valuta luidt. Dit betekent een hoger solvabiliteitsbeslag en hogere kosten. Voor Nederlandse banken met een groot Europees bedrijf kan eveneens de vraag opkomen of het nog wel aantrekkelijk is om het hoofdkantoor in Nederland te

houden. De kans dat op termijn alle Nederlandse beursgenoteerde banken hun hoofdkantoor naar het buitenland verplaatsen is dan ook groot. Brussel als financieel centrum zal Amsterdam ver overvleugelen.

Exit Europees betalingsverkeer

Momenteel loopt in Europees verband het SEPA-project, de vorming van één Europees betalingsstelsel. Als uitvloeisel van SEPA (Single European Payments Area) zullen grensoverschrijdende betalingen Europabreed een stuk goedkoper worden. Ook dit zal aan in ons land gevestigde bedrijven en burgers voorbij gaan. Wel goed nieuws voor de muntverzamelaars; er kunnen weer guldensmunten worden gespaard. Of dit voordeel opweegt tegen het nadeel dat voor ieder bezoek aan België of Duitsland weer geld gewisseld moet worden valt te betwijfelen.

Voordeel: meer economische beleidsvrijheid?

Een theoretisch voordeel van uittreding uit de EU en terugkeer naar de gulden is dat ons land weer beschikt over beleidsvrijheid ten aanzien van het valutaire, monetaire en begrotingsbeleid. Geen Europese 3%-norm meer ten aanzien van het begrotingstekort. DNB kan haar eigen rentestanden weer bepalen en, indien gewenst, de gulden re- of devalueren. De geschiedenis leert echter dat een eigen wisselkoersbeleid een gemengde zegen is. Een zwakke munt is op korte termijn gunstig voor de concurrentiepositie, maar als snel wegen de nadelen van hoge invoerprijzen en hogere rentes zwaarder. Het beste wat DNB in de nieuwe situatie zouden kunnen doen is terug te keren naar het beleid van vóór de euro: koppeling van de gulden aan een sterke munt van een groot land. De euro dus. Dan wordt de herwonnen vrijheid ten aanzien van het valutaire en monetaire beleid dus direct weer uit handen gegeven (net als in de decennia voor invoering van de euro), omdat de ervaring nu eenmaal leert dat dit vanuit economisch oogpunt veruit het verstandigst is. De vraag is echter of DNB ditmaal net zo succesvol kan zijn als in de jaren '80 en '90. De nieuwe gulden is immers de oude gulden niet. De oude gulden ontleende zijn kracht vooral aan de financiële en politieke stabiliteit van ons land. Onze markten waren daarbij al vroeg geliberaliseerd, de financiële re-

kening van de betalingsbalans was al in de jaren '80 geheel open en ons land liep voorop bij de Europese integratie. Nimmer bestond op de financiële markten twijfel dat de oude gulden in de euro zou opgaan. De nieuwe munt zal zijn reputatie echter opnieuw moeten vestigen. Perspectief op opname in de euro is er niet meer en de financieel-economische fundamente van de nieuwe munt zullen nog duidelijk moeten worden. De markten zullen de economische schade als gevolg van de uittreding uit de EU zeker opmerken. Ook zal men met argusogen volgen hoe onderhandelingen met andere landen, waaronder de EU, over nieuw te vestigen handelsverdragen zullen verlopen. Wat zijn de gevolgen als ons land niet meer meedoet met het Europese landbouwbeleid? Blijft sprake van vrijhandel tussen Nederland en de EU of komen er weer tarieven of barrières? De kwaliteit van het beleid moet nog worden bewezen en de start is niet goed. Dus ook de herwonnen autonomie bij het begrotingsbeleid zal een wassen neus blijken te zijn. De financiële markten zullen sneller en strenger dan welk Europees verdrag ook oplopende begrotingstekorten direct afstraffen met een hogere rentes.

Nederland als een nieuw Zwitserland?

Er zijn mensen die wijzen op Zwitserland als voorbeeld hoe het ook kan. Op het eerste gezicht zijn de overeenkomsten treffend. Een klein land met een hoge welvaart, geen lid van de EU maar wel met de EU verbonden via een uitgebreid stelsel van verdragen die onder meer de onderling handel mogelijk maken, met een eigen munt, sterk bankwezen en een bloeiende industrie.

Er zijn echter ook grote verschillen. De concurrentiepositie van het Zwitserse bankwezen is mede gebaseerd op een zeer stringent bankgeheim, dat in het verleden internationaal bij tijd en wijle grote irritatie heeft opgeroepen. Of de wereld zou accepteren dat ons land zich zou omvormen tot een belastingvrijhaven waar Afrikaanse dictators hun vermogen buiten het zicht van hun bevolking of de internationale autoriteiten kunnen stallen is maar zeer de vraag. De Nederlandse bevolking zou dit evenmin accepteren, met zomin als de Nederlandse banken zich hiervoor zullen willen lenen. Verder heeft de rest van Europa de Zwitserse opstelling, dat hun neutraliteit toetre-

ding tot de EU in de weg zou staan maar dat zij waar mogelijk zoveel met de EU willen samenwerken, geaccepteerd. De kans dat de EU ten opzichte van ons land, dat na uittreding iedere bestaande afspraak met de rest van Europa in de prullenbak heeft gegooid, net zo soepel zal zijn mag klein worden geacht. Overigens is de kans nog steeds aanwezig dat ook Zwitserland vroeger of later toetreedt tot de EU.

Tot besluit

De nadelen van uittreden uit de EU zijn nog veel groter dan in het voorgaande kon worden geschetst. De omvang van de juridische en administratieve chaos valt niet te becijferen. De kans bestaat verder dat ons land na uittreding ook buiten de EU, zoals de VN en het IMF, niet meer serieus wordt genomen. Geen zinnig mens zal er dan ook voor pleiten dat ons land zich moet terugtrekken uit de EU. Zelfs de meest nationalistische politicus beseft nog wel dat Europese samenwerking ons land een ongekende welvaart en een nooit eerder voorgekomen periode van vrede in West Europa heeft gebracht. Tegelijkertijd wordt er door Nederlandse politici slordig met het onderwerp 'Europa' omgegaan. Daardoor kan het gebeuren dat ons land zichzelf via een ongelukkig uitvallend referendum 'per ongeluk' in de situatie manoeuvreert dat het alleen nog maar uit de EU kan uittreden. Nu is het zaak om het nieuwe compromis door de Tweede Kamer loodsen. Helaas tekent zich daar een meerderheid voor een referendum af. Wat de politici ook mogen zeggen, ditmaal gaat een referendum inderdaad over de vraag of ons land lid moet blijven van de EU. Een tweede 'nee' zal daarom niet zonder ernstige consequenties zijn.

Mocht het onverhoopt zover komen dat ons land opnieuw 'nee' zegt tegen Europa, dan zal de schade in termen van verlies aan prestige, welvaart en werkgelegenheid erg groot zijn. Vroeger of later zal het besef groeien dat uittreden uit de EU een grote blunder was en zullen we weer willen meedoen. Het Europese antwoord laat zich raden: jullie zijn welkom, maar wel op onze voorwaarden. En achteraan in de rij van de kandidaat-lidstaten. Na Turkije.

juni 2007

Wim Boonstra (030-2166617)
W.W.Boonstra@rn.rabobank.nl